

MODALITĂȚI LITERARE DE RE-PREZENTARE A NON-LOCULUI ÎN ROMANUL *DIN CALIDOR* DE PAUL GOMA

Veronica NANU

Universitatea de Științe „Alec Russo” din Bălți

În prezentul studiu autorul își propune să scoată în evidență drama pierderii locului matriceal (oglindită în literatura exilului românesc), accentuând perspectiva re-creării și re-prezentării unor noi locuri, ca imagine a căutării și re-găsirii (negăsirii) locului matriceal.

În lucrare se va delimita aria de cercetare, punctând cu exactitate sfera de interes a studiului, fixând inițial inventarul semantic al noțiunii de loc („așezare”, „meleag”, „placentă”, „casa copilului”), raportată la cea de non-loc: negarea locului, absența locului (spațiul, în opinia lui Marc Augé, „nedefinit nici ca identitate, nici relațional, nici istoric, o invariantă a condiției umane”), urmărind aspectul teoretico-istoric al ambelor noțiuni, ca realitate specifică literaturii române a exilului.

Acest articol va reliefa definirea non-locului, făcută celebră acum două decenii în tratatul antropologului Marc Augé: *Non-lieux. Introduction à une anthropologie de la surmodernité*, unde non-locul („non-lieux”) este „loc de nestrăbătut de sens, istorie, creativitate organică, unde oamenii relaționează într-o manieră uniformă și mecanică cu ceilalți”.

Interpretarea conceptelor loc / non-loc și exil va suscita revelarea dramei pierderii locului edenic al personajului lui Paul Goma, urmărind memoria acestuia în romanul de ficțiune *Din Calidor*, sau modalitatea de re-creare a unui „alt” loc, ca imagine, construcție mental-sentimentală, punând sub semnul întrebării re-găsirea identității, sau furnizarea non-locului căruia îi circumscrie trăirea nostalgică a locului autentic.

Cuvinte-cheie: loc, non-loc, re-prezentare, exil, dezrădăcinare, „calidor”.

LITERARY WAYS OF RE-PRESENTATION OF NON-PLACE IN THE NOVEL *DIN CALIDOR* BY PAUL GOMA

The research is an attempt to show the tragedy of losing the original place in the Romanian literature of exile and to emphasize the process of recreation and presentation of a new place as an image of search and finding/non finding of a native place.

The area of investigation is connected with the semantic field of the notion *place* and its opposition *non-place*, so as the negation of the place, the lack of place (space, that in the opinion of Marc Augé „cannot determine itself as identical, relational, historical, that is determined as non-space”) and studies the theoretic-historical aspect of both notions, that are typical of Romanian literature of exile.

This article leans on the definition of the non-place made by Marc Augé in his anthropological treatise *Non-lieux. Introduction à une anthropologie de la surmodernité*, where the non-place („non-lieux”) is “the place full of sense, history, organic creativity, where the people act with the others in informal and mechanic manner”.

The interpretation of the concepts place/non-place and the exile increases the drama of the loosing of the Eden place by the personage of Paul Goma, search there-memories in the fiction novel *Din Calidor*, or the modality of the recreation of “another” place as an image, a mental-sensual construct, while the finding of the personal identity or the arrangement of the non-place influenced by the nostalgic emotions is doubtful.

Keywords: place, non-place, re-presentation, exile, eradication, “calidor” (corridor).

„Așadar, de mână, din, în, spre Calidorul casei din Mana, buricul pământului. Osia lumii.” (Paul Goma, *Din Calidor*, p.4)

Problema fundamentală a cercetărilor efectuate asupra exilului este tentația de a-i oferi cititorului o scară de valori gata elaborată, care ar marca sau ar diminua interesul, în mod special, pentru unele figuri literare. Cunoașterea ambiguă a tuturor aspectelor legate de scriitorii din afara granițelor țării devine cauza principală a acestui fenomen. În literatura de specialitate se vehiculează ideea lipsei de interes față de definirea fenomenului în cauză, fiind considerat drept o manifestare a grupărilor literare. Eva Behring propune un întreg inventar de termeni de natură diversă, pentru a specifica ulterior nuanțele semantice ale fenomenului, elucidând distincțiile dintre acestea. Pentru a evita riscul unei interpretări inadecvate a conceptului de exil, insistăm a face câteva specificări de natură istorico-teoretică a termenului.

De facto, cea mai sumară definiție, care surprinde doar momentul mutării din motive politice, legate de schimbarea locului de trai, urmărește exilul ca fiind o „pedeapsă aplicată în unele țări pentru delict politice,

constând în izgonirea unui cetățean din țara sau localitatea în care trăiește” [1]. Câmpul lexical al noțiunii de exil admite o serie de alți termeni vehiculați în abordarea fenomenului; vorbim despre emigrație, azil, diasporă.

Emigrația, în opinia cercetătorului G.Astalos, este un „[...] act pur economic, emigrantul e un fel de profitor. Refugiatul e altceva, refugiatul e demn, nu cerșește” [2]. Observăm că emigrația este motivată personal sau economic. Limbile franceză și engleză utilizează pentru termenul respectiv noțiunile de: *bannissement*, *banishment* cu echivalentul românesc *surghiun*, noțiune pe care DEX-ul o identifică drept exil.

Semnificația noțiunii de azil promovează ideea unei limitări temporale. Or, noțiunea de azil presupune întoarcerea „acasă”, în urma ameliorării situației politice, care, în cazul românilor, devine echivalentă (din motive istorice) cu cea de exil.

Eva Behring merge mai întâi spre a defini termenii, marcând noțiunea de exil ca „termen adecvat prin condiționarea lui cultural-politică și nu cel de emigrare (determinat mai mult material, economic), de diasporă (împrumutat din vocabularul istoriei bisericii) sau azil (ce presupune o înstrăinare temporară de patrie)” [3], pentru a da apoi definiția sintetică a exilului: „Asuprire, urmărire politică, discriminare, închisoare și amenințare cu închisoarea, interdicție de publicare și cenzură – cu alte cuvinte, motive politice și cultural-politice pentru expulzare sau pentru a lua propria decizie de părăsire a țării”, care se întregește în permanență, de scriitorii plecați, prin sentimentul „excluderii lor nedorite din contextul familial, al neintegrării, sau integrării incomplete, în orice caz dureroase în noul mediu, precum și dorința persistentă de revenire în patrie” [4].

În esul *Avatarii lui Ovidiu*, Laurențiu Ulici redactează un întreg inventar de termeni pentru a explica noțiunea de exil: „fugă”, „fugărire”, „sanctiune”, „opțiune”, „aventură”, „destin”, „salvare”, „terapie”, „revanșă”, „refuz”, „revoltă”, „regăsire”, „motive politice-economice-personale-psihologice”, „dor de ducă”, „lehamite”, „întâmplare”, „frică”, „curaj”, „soluție”, „lipsă de soluție”, pentru a ajunge în fine la concluzia că exilul este un „fenomen” [5]. De altfel, termenul/fenomenul (după cum am specificat) este condiționat politic, ideologic și presupune discriminare, urmărire, (amenințare cu) închisoare, astfel încât, în cazul exilatului, se acceptă mereu un *aici* (determinat de problemele din țară, nonconformism, amenințări) și un *acolo* (valorificând drama incapacității de integrare, neadaptare, dor de ducă, dorința de revenire), *loc/non-loc*, posibilitatea/imposibilitatea integrării exilatului în cultura țării-gazde.

Noțiunile de *loc* și *non-loc* apar aici deloc accidental. Definirea și interpretarea acestora își propune să scoată în evidență drama pierderii locului originar (oglindită în literatura exilului românesc), accentuând perspectiva re-creării și re-prezentării unor noi locuri, ca imagine a căutării și re-găsirii (negăsirii) locului matriceal. Delimitând aria de cercetare, punctând cu exactitate sfera de interes a studiului, fixăm inițial inventarul semantic al noțiunii de *loc*, raportată la cea de *non-loc*: negarea locului, absența locului urmărind aspectul teoretico-istoric al ambelor noțiuni, ca realitate specifică literaturii române a exilului.

Hotărâți a ne asuma riscurile unei definiri eficiente a noțiunii de *non-loc*, nu putem să evităm reliefaarea valențelor semantice ale celei de *loc*, apelând inițial la *Dicționarul explicativ*, care ne oferă o suită de sensuri, elucidându-l într-o măsură sau alta. De altfel, *loc*-ul presupune:

- 1) punct, porțiune determinată în spațiu;
- 2) bucată de pământ rezervată pentru ceva special;
- 3) întindere mare de pământ, având anumite caracteristici specifice (regiune, meleag, ținut);
- 4) localitate, regiune, țară în care s-a născut cineva sau de unde își trage originea;
- 5) spațiu ocupat de cineva sau ceva;
- 6) situație specială a unei persoane [6].

Autorii *Dicționarului enciclopedic* largesc inventarul semantic al noțiunii, făcând câteva specificări: „loc (mat.) – referitor la un singur punct, [...] fără a se deplasa, neclintit” [7]. Noi valențe semantice înregistrează autorii *Noului dicționar universal al limbii române*, unde noțiunea de *loc* se face echivalentă cu cea de „așezare, populație, târg”, ajungând să plaseze în fine semnul egalității între *loc* și „placenta, casa copilului” [8]. Din cele menționate anterior ajungem la ideea că locul devine nu doar un spațiu geografic, fix, prestabilit, ci și unul istoric, relațional, cultivat de identitatea propriu-zisă a personalității care îl valorifică, devenind matricea organică a acestuia. Sociologul Cătălin Zamfir menționează că locul și, respectiv, acțiunea de localizare se explică prin „refacere, dezvoltare, amenajare a individului într-un teritoriu dat, fixând accentul pe capacitatea de integrare a acestuia, gradul de satisfacere a cerințelor” [9], urmărind, în efect, adaptarea la condițiile unei regiuni. De aici și natura antropologico-psihologică a termenului.

Pe de altă parte, noțiunea de loc se face oglindită și în cercetările simboलिष्टilor. Jean Chevalier și Alain Gheerbrant vorbesc despre existența unui „loc împrejmuit”¹, ca imagine a intimității, puterii, izvorului de forță, descoperind în sine sacralitatea, locul sacru, omul ca spiritualitate; de altfel, împrejmuirea fizicului presupune deschiderea lăuntricului.

Antiteza loc/non-loc se face evidentă în tratatul antropologului francez Marc Augé, *Non-Lieux. Introduction à une anthropologie de la surmodernité*, unde pentru prima dată atestăm existența noțiunii de non-loc (*non-lieux*), care, format prin compunere, relevă negarea locului, absența locului (spațiul, în opinia cercetătorului, „nedefinit nici ca identitate, nici relațional, nici istoric, o invariantă a condiției umane”²).

În cazul în care se pare că definiția nu are sens sau e cel puțin tautologică, vom încerca să facem o definiție mai puțin ambiguă; de altfel, locul («lieu») este străbătut de sens, de istorie, de creativitatea organică a oamenilor. Prin urmare, non-locul («non-lieu») este acel loc în care toate acestea lipsesc și oamenii relaționează într-o manieră uniformă și mecanică cu ceilalți și cu obiectele din jurul lor. Problema însă nu e atât non-locul, cât non-sensul. Pentru Augé, non-sensul apare în non-loc tocmai datorită repetitivității, automatismului și schematizării vieții care duce la individualizare uniformizantă și la singurătate obsesivă.

„Comunitățile (sau cei care le conduc), ca și indivizii atașați la aceasta, trebuie să se gândească în același timp la identitate și la relație, și, pentru a face acest lucru, trebuie să le simbolizeze drept componente comune de identitate (de către toate grupurile), identitatea specială (de grup sau individuală, în comparație cu altele), precum și identitatea unică (individul sau grupul de indivizi, deoarece acestea nu sunt asemănătoare unul cu celălalt). Tratatul de spațiu este una dintre modalitățile acestei întreprinderi și nu este de mirare faptul că antropologul încearcă să efectueze inversa cursului spațiului social, ca și în cazul în care aceasta s-ar fi produs odată și pentru totdeauna. [...] Ne rezervăm termenul de „loc antropologic”, care este în mod simultan un principiu de sens pentru cei care-l locuiesc și un principiu de inteligibilitate pentru cei care-l observă”³.

Conceptul de loc, pe care Augé îl opune celui de non-loc, trebuie să fie înțeles numai cu calificativul „antropologic”, care se opune, în opinia cercetătorului Merleau-Ponty, locului geometric, în simpla sa materialitate. Merleau-Ponty utilizează noțiunea de „spațiu” mai curând decât cea de „loc”, pe care Augé o consideră a fi prea virtuală, prea abstractă, prea funcționalistă. Locurile antropologice, în opinia cercetătorului, au cel puțin caracterul de a fi sau de a se vrea „identitare, relaționale și istorice” [13]. De altfel, locul poartă, în principiu, semnul apartenenței singulare a indivizilor, a lui și a comunității cu care se identifică, a relațiilor sociale organice, și într-o modalitate suficient stabilă, în mod obișnuit aceste semne trebuie să aibă o dimensiune istorică. Marc Augé ajunge să identifice specializarea excesivă a locurilor cu non-locul; or „locuitorul unui loc antropologic trăiește în istorie, și nu face istorie”⁴.

Scriitorul din exil își dezvoltă identitatea printr-o raportare dublă la spații geografice diferite, la patria din care a fost „silit” să plece și țara-gazdă, cea care va deveni ospitalieră pentru a-l primi. Această dublă raportare este numită de Andrei Codrescu prin doi termeni: „în afară” – care se transfigurează în „în lăuntru” inițial (locul de unde pleacă) – imagine mental-sentimentală creată și înregistrată în memorie care „adaugă Căderii originale un nou sens al înstrăinării. Se pare că viața constă într-o varietate de modalități de a nu fi

¹ „După o veche cronică a celților, cu prilejul sosirii sale în Țară, zeul Lug a câștigat victoria în partida de șah, jucată cu regele Nuanda, și și-a depozitat câștigul în locul împrejmuit de Lug (Cro Logo) [...] E vorba, probabil, despre un țarc de vite. Ideea de împrejmuire sacră e mai bine motivată prin cuvântul Fal – gard, zid viu, prin omonimie: suveranitate, putere, principe, țară. Noțiunea de suveranitate nu poate fi separată de noțiunea de proprietate efectivă asupra pământului. Țara e înțeleasă ca o imagine a lumii și locul sfânt împrejmuit ca o imagine a întregii țări.

În teoriile psihanalitice locul împrejmuit devine simbolul ființei lăuntrice [...], celula sufletului, locul sacru al vizitelor divine, [...], unde se retrage omul spiritual, pentru a se apăra de toate atacurile ce vin din afară, în această cetate constă puterea lui” [10].

² *Non-lieux*-«une espace qui ne peu se définir, ni comme identitaire, ni comme relationnel, ni comme historique, se définit comme non-lieu» [11].

³ «Les collectifs (ou ceux qui les dirigent), comme les individus qui s’y rattachent, ont besoin simultanément de penser l’identité et la relation, et pour ce faire, de symboliser les constituants de l’identité partagée (par l’ensemble d’un groupe), de l’identité particulière (de tel groupe ou de tel individu par rapport aux autres) et de l’identité singulière (de l’individu ou du groupe d’individus en tant qu’ils ne sont pas semblables à aucun autre). Le traitement de l’espace est l’un des moyens de cette entreprise et il n’est pas étonnant que l’ethnologue soit tenté d’effectuer en sens inverse le parcours de l’espace au social, comme si celui-ci avait produit celui-là une fois pour toutes. [...] Nous réservons le terme de „lieu anthropologique” à cette construction concrète et symbolique de l’espace [...] le lieu, le lieu anthropologique, est simultanément principe de sens pour ceux qui l’habitent et principe d’intelligibilité pour celui qui l’observe» [12].

⁴ «l’habitant du lieu anthropologique vit dans l’histoire, il ne fait pas d’histoire» [14].

acasă. Conștiința este în exil față de biologie. Istoria este exilată din paradis” [15]. Al doilea termen care traduce fenomenul exilului, în opinia lui Andrei Codrescu, este „înălăuntrul” – concept devenit identic cu cel de înstrăinare, dor de libertate, închisoare: „Când am părăsit România, ideea de a fi scriitor și aceea de a fi exilat erau sinonime. Știam că plecarea mă transformă într-un dușman al Statului, un exilat politic” [16]. Observăm o răsturnare atât a sensului, cât și a valorilor conceptelor menționate anterior, întrucât „în afară” se transfigurează în lăuntricul, interiorul, imaginea și în sfârșit memoria scriitorului, iar „înălăuntrul” capătă o nuanță de claustrare care caută ieșire, libertate, nu doar de a fi, dar și de a scrie.

Nicoleta Sălcudeanu, în *Exilul literar românesc (1944-1989)* [17], plasează personalitatea lui Paul Goma alături de cea a lui Dumitru Țepeneag, Vintilă Horia, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, care relevă incapacitatea desprinderii de imaginea mental-sentimentală a locului originar, stăruind asupra re-contemplării acestuia, precum și a re-configurării indentitate. Vom încerca să verificăm ipoteza cercetării, punând sub microscopul analitic romanul de ficțiune *Din Calidor*, unul dintre cele cinci volete (*Din Calidor*, *Arta reFugii*, *Astra*, *Sabina*, *Roman intim* ce recompun copilăria, adolescența și perioada universitară a naratorului), unde imaginea casei parintești din Mana, care „este buricul pământului”, devine profilată de către eul narator pe fondalul unui timp etern.

De altfel, pentru Paul Goma exilul devine echivalent cu destinul, sub semnul acestuia stau mutările lui din Basarabia în România și din România în Franța. Schimbarea locului geografic, al spațiului, în opinia lui Merleau-Ponty, nu-l privează pe scriitor de capacitatea de re-prezentare, care, datorită memoriei, devine „singura mângâiere, înainte de plecare încolo, dincolo, unde nu-i nici durere, nici încremenire” [18]. Memoria, menționează Ligia Pamfilie, „devine o înstrăinare, nu falsă, dar tot înstrăinare, o distanțare de la realitatea imediată, un filtru, [...] care, pentru Goma, presupune o întoarcere de la un mod de viață, de la o religie, la altceva” [19], la căutarea locului său matricial, devenit edenic odată cu nașterea sa: „Pe mine mama nu m-a trimis în lume: m-a adus pe lume; nu m-a expulzat, m-a condus, de mână. Iar atunci când a plecat, când s-a retras, când a reintrat, ea, definitiv în mama ei, pe când îți desprindea o mână de o mână a mea, cu cealaltă mână îmi puneă, în cealaltă mână a mea, mâna fiului meu, Filip” [20].

Conștiința eului narator merge spre identificarea locului personalizat, restabilind imaginea intactă a casei din Mana: „I-am spus galerie (...) casa avea ce avea: pridvor, prispă, cerdac, verandă, însă nu i se spunea: prispă, nici pridvor (...) Casa noastră din Mana, avea (domnilor) Calidor” [21]. Revenirea, însă, la el niciodată nu se face în mod direct, re-prezentările devenind nu doar o simplă copie a realității anterioare: „Ceea ce se lasă, așa cum am lăsat eu Mana mea, (...) nu se mai poate regăsi în re-alitate. Ci doar în re-realitate” [22], ci o imagine reconstituită din re-memorări, vise, defulări ale stărilor de spirit, descoperind în fine lipsa totală a acestuia, și crearea non-locului (negarea locului): „Am început să construiesc, să mi-o fac eu, cu mâinile mele. Casa. Casa mea. Pornire firească la cineva, care n-a avut vreodată casă, deci nici o acasă, de altfel, nici țară” [23]. Marc Augé menționează că identificarea și interpretarea non-locurilor este determinată de excesul de timp, spațiu și individualitate, care, respectiv, se caracterizează prin accelerarea excesivă a timpului, restricția spațiului și o mare individualizare a referenței. Modificarea receptării timpului la Goma se realizează prin utilizarea tehnicilor analitice regresive: „înaintez retrăgându-mă de dincolo (...)”, de unde „demult și de tot am ieșit, iar calidorul în care mă mereu întorc se află nu doar cu un metru și jumătate mai sus decât pământul curții” [24].

Imaginea non-locului este surprinsă ca spectacol al sinelui însuși în rol de spectator, introdus în cadrul peisajului vizualizat. De altfel, naratorul personalizează referința, aducând-o la imaginea mental-sentimentală a locului originar, atât de cunoscut: „Asta era și mai adevărat, aveau sobă de-a noastră, din Basarabia, sănătoasă, solidă, sobă-zid, din cărămidă, încălzea întreaga casă (...)” [25].

În studiul antropologic al lui Marc Augé identificăm ideea că non-locul corespunde cu plăsmuirea spațiilor compensative ca rezultat al re-gândirii și re-creării locului. În ficțiunea autobiografică *Din Calidor*, aceste spații se vor, grație eului narator, să se facă identitate, vorbim despre imaginea gării, trenului, vagonului: „E-he, trenul (...) el este (...) ceva cu totul altceva, decât totul și în primul rând! trenul (...) este miros (...) mirosul cela numai al lui” [26], al poienei: „poiana e un fel de acasă, cuvertura un fel de covor (...) stau culcat pe cuvertură, aici în poiană” [27].

Alexandru Laszlo traduce această producere individuală a sensului condiției lui Goma ca „exilul din exil” [28], fiind considerat un „în plus”, un „fărdețat”: „care îmi tot amenajasem, îmi meșterisem, ca tot fărdețatul – o țară, și a mea – ba numai a mea – nu de alta, dar aveam nevoie de un teren de casă” [29], demascând

acel „în afară”, care se va reflecta ca o defulare prin scriere: „fac cu mâinile mele o casă din cuvinte” [30], scrierea fiind singura posibilitate de reconstituire psihologică a locului originar, devenind și aceasta o problemă în lipsa spațiului geografic matern, dar și a celui sentimental: „tot ce explicasem, desenasem... era dintr-un roman (...), învălătucesc cuvintele în jurul calidorului (...) învârtind aluatul în jurul unei găuri” [31]. Imaginea acestui „în afară” se valorifică grație transfigurării sinelui eului narator, omniscient, în calidorul din Mana, căci „totul îmi pleacă de acolo și de atunci, toate mi se întorc după lungi ocoluri perfect rotunde, după definitive dusuri, atunci și acolo” [32]. Aname imaginea calidorului se profilează ca acel „în afară”, din exterior (nu din casă, căci nu are casă), din care personajul privește spectacolul cu sinele în rol de spectator, spectacolul care re-prezintă „înăluntru”: „Din calidor le văd pe toate (...) Din calidor văd tot ce au mai bine fetele mele (...), Din calidor le văd și le tot văd, pe toate și de tot (...) Din Calidor mă văd în curtea școlii [33], care se face „golul unui govrig” – redând o nouă imagine a non-locului, a lipsei locului, a existenței lui numai grație re-memorării acestuia: „dacă acum, după o jumătate de veac, nu va mai fi existând ca școală, cea făcută de tata cu mâinile lui, n-are importanță: ea continuă (...) să fie în amintirile mele directe, în amintirile alimentate de amintirile părinților, de fotografii, de aer...” [34].

Cautarea locului originar la Goma devine posibilă grație rememorării, prin intermediul căreia el reface imaginea casei parintești: „Stau în calidorul casei noastre din Mana. Privesc spre locul dintre poartă și porțiță. Știu (acum) că acolo a fost ruină, Știu că acea ruină (...) este locul în care (...) am fost zămislit, și după nouă luni eram de față tot pe- (acolo) m-am născut (...) pe-aici, pe undeva” [35], divulgând o imagine neclară, ștearsă a locului, lipsită de o oarecare personalizare. Și mai mult, eul narator insistă asupra utilizării pronumelor personale de persoana a treia, la cazul genitiv „a lor”, în vederea valorificării noilor locuri de către personaj: „în unsoare de-a lor, (...) abricos de-a lor, (...) stau culcat pe-o ladă de-a lor” [36], perfectând o imagine străină a locului, un non-loc, de altfel, oglindind imposibilitatea regăsirii locului său identitar, personalizat, care, prin antiteză, se conturează profilând ideea posesiei, prin intermediul pronumelor personale de persoana întâi, numărul plural: „Mana noastră cea dragă”, „Basarabia noastră”, „pământul nostru”, „svoboda noastră”, „limba noastră” – nu numai ca loc în abordare antropologică, ci și ca unul în abordare psihologică (mental-sentimentală).

Re-prezentarea non-locului ca o profilare a revendicării statutului de dezrădăcinat, apatriat, depersonalizat de sovietici și receptat ca „străin”, „suspect” de către Români: „Noi ne vedeam de antisovietismul, anticomunismul nostru, ca unii care cunoscusem pe pielea noastră socialismul sovietic și fugisem de el, dar localnicii ne tratează în continuare pe noi ca filosovietici (...)” [37], suspecti – „suspecții, străinii o nuanță: nu-i de-al nostru (...) nu simte românește”, devine una cathartice, unde purificarea e o eliberare de adevăr, anunțând posibilitatea de existență a eului narator.

Eul narator al lui Paul Goma este conștient de transfigurarea locului în non-loc, ca rezultat al re-memorării matricei, reflectând două modalități de abordare: antropologică – descrierea spațiului propriu-zis, ca loc fizic populat, și mental-sentimental – revelând inaccesibilitatea la o limbă adecvată, literară – amintim valențele rusești, infiltrate în exprimare, de tipul: „mașani și soldați” [38], „cușite, cușite (...)”, „harașo, harașo” [39], la un nume: „ce-i cu numele ăsta că nu-i de-al nostru românesc!” [40], la biserică, ultimul recurs, adăpost: „pe când Basarabeanul, săracul, în ce limbă bisericească să caute, (...) începuse câteva biserici să slujească în „limba poporului” (...) dar dacă Rușii au interzis localnicilor limba maternă în școală, cum să îngăduie în biserică” [41], la lecturi în limba maternă: „tot ce-i tipărit cu litere românești e otravă, Reacțiune! Literele voastre românești sunt dușmănoase” [42], anunțând pierderea spațiului, limbii, cărților ca referințe ale locului, și în fine a identității, sau prin intermediul comparației, ca procedeu, urmărind să găsească mereu identitate cu Mana: „Mai odihnitor și mai odihnitor ar fi la noi la Mana cu lampa aprinsă, (...) La noi la Mana eram mai depărțitor de nouri” [43] (se profilează antiteza cu imaginea Sibiului).

De altfel, adăpostul perfect, singurul loc securizat al acestui „în plus”, punctul de inițiere devine locul de întoarcere, care „este nu înăuntru de tot, ca ne-născuții, ci în Calidor, acel vestibul deschis, spre ambe părți, acel afară proxim și nu definitiv, acel loc, la aer și lumină și umbră și căldură înăluntrică, oricând pot face pasul înapoi la adăpost” [44].

Necesitatea revendicării locului matriceal este atât de puternică la Goma, încât personajul său nu se conformează cu statutul de dezrădăcinat, lipsit de loc: „Nu-mi place refugiat, nu vreau refugiat (...) Eu vreau acasă, la noi la Mana” [45].

Concluzii

Perioada postbelică este furnizatoare de destine ale literaturii românești, pe seama cărora se află fenomene din cele mai controversate. Literatura exilului românesc din secolul al XX-lea i-a asigurat un loc special lui Paul Goma. Cercetând conceptul de *non-loc* și interpretându-l din punct de vedere antropologic, am identificat faptul că acesta, plecând de la noțiunea de spațiu (rezumându-l pe cel de călătorie), cum îl specifică Marc Augé (în cazul nostru pe cel din exil), în viziunea lui Goma devine o re-prezentare a raportului fictiv dintre imaginea iluzorie a locului matriceal și locul geografic propriu-zis. Am insistat la identificarea inițială a mijloacelor de re-prezentare a locului și non-locului în romanul lui Goma pentru a explica cu o mai profundă senzitivitate relația eului narator cu „dezrădăcinarea”, „rătăcirea”, problema „ospitalității locuirii”, cu revendicarea locului prin rememorare, transfigurare, fantasmare, care provine din experiența individuală și subiectivă a acestuia. De altfel, avem imaginea unui naționalizat, desemnat de Petru Dumitriu, ca cel „care condensează parcă totul, presiunea anihilatoare a sistemului, ca și disperatele evadări individuale” [46], generat și în același timp generator de anamneză, care apare ca un dublu exilat, față de sine și față de lume ca exponent al acesteia.

Pierderea, căutarea și imposibilitatea găsirii propriului punct determinat în spațiu (nu atât geografic, cât mental-sentimental și cultural) oscilează în *Din Calidor* ca o parabolă. Modalitatea de creare a unui „alt” loc devine posibilă doar grație rememorării și reconstruirii (ca arhitect) a locului original, ca întoarcere într-un sine creat. Rodul imaginației, a unei defulări prin intermediul visului, devine revenirea la „Calidorul” casei din Mana. Recunoașterea psihologică a „înăluntrului” este imposibilă, întrucât aceasta nu este o consecință a îndepărtării geografice, ci a celei mentale, întrucât arhetipul exilatului ca imagine a figurii literare a lui Paul Goma.

Referințe:

1. DEX. Ediția a II-a. - București: Univers enciclopedic. 1996, p.356.
2. Astalos G. Exil. - București: Casa Radio, 2003, p.27.
3. Behring E. Scriitori români din exil. 1945-1989. - București: Editura Fundației Culturale Române, 2001, p.5.
4. Ibidem.
5. Ulici L. Avatarii lui Ovidiu. Observații statistice despre exilul literar românesc // Luceafărul, 1994, nr.5, p.32.
6. DEX., p.579.
7. Chihaia L., Chifor L. et al. Dicționar enciclopedic. Ediția a VI-a, p.765.
8. Oprea I., Pamfil C.-G. et al. Noul dicționar universal al limbii române: Ediția a III-a. Literatura Internațional, 2005, p.842.
9. Zamfir C., Vlăsceanu L. Dicționar de sociologie. - București: Babel, 1998, p.328.
10. Chevalier J., Gheerbrant A. Dicționar de simboluri, vol.2. - București: Artemis, 1995, p.230.
11. Augé M. Introduction à une anthropologie de la surmodernité. - Seuil, 1992, p.24.
12. Ibidem, p.68.
13. Ibidem.
14. Ibidem, p.72.
15. Codrescu A. Dispariția lui „Afară”. Un manifest al evadării / Traducere din limba engleză de Ruxandra Vasilescu, prefață de Ioan Petru Culianu. - București: Univers, 1995, p.60.
16. Ibidem, p.45.
17. Sălcudeanu N. Exilul literar românesc (1944-1989). De la exilul omului la depeizarea operei // Viața Românească, anul XCVIII, noiembrie-decembrie, 2003, nr.11-12, p.127-132.
18. Goma P. Din Calidor. -București: Albatros, 1990, p.9.
19. Pamfile L. Proza lui Paul Goma, între Depoziție și Fantasmare // Viața românească (București), 2005, nr.1-2, p.47.
20. Goma P., Op.cit., p.6.
21. Ibidem, p.3.
22. Ibidem, p.211.
23. Ibidem, p.16.
24. Ibidem, p.18.
25. Ibidem, p.113.
26. Ibidem, p.260.
27. Ibidem.
28. Laszlo A. Paul Goma – 25 ani de exil? // Timpul: revista de cultură, 2003, nr.2 (50), p.22.

29. Ibidem, p.16.
30. Ibidem, p.18.
31. Ibidem.
32. Ibidem, p.3.
33. Ibidem, p.248.
34. Ibidem, p.17.
35. Ibidem.
36. Ibidem, p.97.
37. Ibidem, p.181.
38. Ibidem, p.66.
39. Ibidem, p.144.
40. Ibidem, p.189.
41. Ibidem, p.62.
42. Ibidem, p.55.
43. Ibidem, p.269.
44. Ibidem, p.4.
45. Ibidem, p.269.
46. Dumitriu P. Apud. Cristea-Enache D. Vârstele exilului // Adevărul literar și artistic: săptămânal de cultură și atitudine, 2002, 22 ianuarie, p.5.

Prezentat la 29.11.2012